

кредитов, предоставленных МСП, продолжает формироваться под воздействием уменьшения депозитной базы банков и ухудшения платежеспособности кредитозаемщиков на фоне значительного валютного риска [3, с. 21].

Выводы и рекомендации. Проведенные исследования показали, что для нивелирования негативных факторов в сфере развития малого и среднего предпринимательства необходима продуманная государственная антикризисная политика, направленная на сбалансирование бюджетной, налоговой и кредитно-финансовой политики относительно поддержки отечественного бизнеса, которая, в первую очередь, должна улучшить положение дел относительно доступности МСП к финансовым ресурсам. В связи с этим в рамках Государственной экономической программы развития малого и среднего предпринимательства на период до 2020 г. необходимо разработать «Дорожную карту обеспечения доступа МСП к финансированию», стратегической целью которой должно быть формирование эффективной целостной государственной кредитно-финансовой политики, направленной на развитие и поддержку сектора малого и среднего предпринимательства Украины. В качестве целевых ориентиров выполнения мероприятий Дорожной карты предполагается использовать основные показатели оценки уровня доступности финансирования для МСП в соответствии с методикой ОЭСР 2015 г., адаптированных к украинским реалиям организационно-экономического сотрудничества и развития. Данная карта предполагает четыре блока:

- блок 1. Развитие кредитно-денежной системы;
- блок 2. Формирование инфраструктуры кредитования МСП;
- блок 3. Усовершенствование деятельности институтов развития;
- блок 4. Обеспечение эффективности правовой защиты прав кредиторов и должников.

Кроме того, в современных условиях существует необходимость имплементации ряда мероприятий, которые должны способствовать формированию благоприятного климата для инвестиций, а именно:

- защита и гарантии прав инвесторов: принятие закона об иностранных инвестициях, в котором определялись бы условия правовой защиты инвестора;
- стабильность законодательной среды: принятие такого инвестиционного и торгового законода-

тельства, которое было бы известно инвесторам и отвечало бы международным стандартам; внедрение процедур и установление сроков публичного обсуждения проектов торгового законодательства;

- прозрачность правил игры: широкое использование электронного государственного управления; придание широкой гласности решений исполнительных органов;

- сокращение коррупции и обеспечение «должного» государственного управления: упрощение административных процедур; создание независимой судебной системы; проведение честных и конкурентных государственных конкурсов и приватизации; поддержка систематического диалога с частным сектором.

Список использованных источников

1. Україна – 2014. – К.: Державна служба статистики України, 2015.
2. Ділові очікування підприємств України. III квартал 2015 року. – К.: НБУ, 2015.
3. Бюлетень Національного банку України. – квітень 2015. – К.: НБУ, 2015.
4. Річний звіт НБУ / Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17568764>.
5. Горбач Д. Как малые и средние компании выживают в Евросоюзе? [Електронний ресурс] / Д. Горбач – Режим доступу: http://economics.lb.ua/business/2015/03/27/300045_malie_srednie_kompanii_vizhivayut.html?print.
6. Мале і середнє підприємництво в Україні: стан розвитку та регіональні відмінності (2010-2014 роки). – К.: Проект USAID «Впевнений бізнес – заможна громада», Центр міжнародного приватного підприємництва, 2015.
7. Зелена книга політики підтримки підприємництва внутрішньо переміщених осіб / Підготовлено на запит Центру міжнародного приватного підприємництва (CIPE) [Електронний ресурс]. – Київ, 2015. – 79 с. – Режим доступу: http://msb.enarod.org/wp-content/uploads/2015/09/Green-Book-IDP_final.pdf.
8. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції державної економічної програми розвитку малого і середнього підприємництва на період до 2020 року» (Проект). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://trs.sm.gov.ua>.

С. О. Винограденко

м. Харків

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ ЯК ОСНОВА ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬГОСППІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми. Перспективним напрямом і важливою умовою високоефективної інтенсифікації використання земельних ресурсів має бути формування оптимальних за розміром підприємств і їх підрозділів за раціональної галузевої структури виробництва. Завдяки концентрації виробництва підприємства спроможні вживати різних заходів, спрямованих на

збереження й підвищення родючості ґрунту, впроваджувати прогресивні технології. Проте цього можна досягти за умови дотримання оптимальних розмірів підприємства, адже відомо, що надмірна концентрація ускладнює управління підприємством, призводить до погіршення контролю за якістю виконання робіт і дотриманням технології, спричиняє нерациональне пере-

везення вантажів, зростання транспортних витрат, погіршення екологічних вимог тощо [1, 2, 3].

Про те, що збільшення розмірів підприємств завдяки надконцентрації земельних ресурсів не може бути безмежним, оскільки на певному етапі виникне ряд проблем, що істотно впливають на їхню діяльність [4], певною мірою свідчить значне погіршення фінансово-економічного стану деяких великих аграрних та агропромислових компаній, які через сукупність таких причин стали збитковими або взагалі збанкрутували [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою оптимізації розмірів землекористування сільгоспідприємств займались переважно науковці ННЦ «Інститут аграрної економіки» [6, 7, 8]. Ними відпрацьовано наукові підходи до методології й методики визначення розмірів землекористування, що ґрунтуються на раціональному використанні техніки й основних виробничих фондів, трудових ресурсів для зниження собівартості продукції й підвищення продуктивності праці. Саме принципи найповнішого та найефективнішого використання необхідних технічних засобів покладено в основу методології визначення раціональних розмірів землекористування для сільськогосподарських підприємств різної спеціалізації. Аналізуючи цю методологію дослідники зазначають, що під час встановлення оптимальних розмірів землекористування випали з поля зору основний засіб виробництва в сільському господарстві – земельні ресурси – та їхнє раціональне використання, охорона й відтворення родючості ґрунтів. Тому рекомендується застосовувати

метод групування сільськогосподарських підприємств за площею ріллі та врожайністю основних культур [9].

Мета статті – дослідити вплив рівня концентрації на основні складники інтенсифікації використання земельних ресурсів сільгоспідприємств.

Виклад основних результатів дослідження. Групування сільгоспідприємств за площею с.-г. угідь дозволило виявити позитивний вплив рівня концентрації на матеріально-речовий складник інтенсифікації використання земельних ресурсів (табл. 1). З'ясовано, що досліджувані підприємства суттєво відрізняються за розміром оброблюваних с.-г. угідь. Так, 16,2% підприємств обробляли до 500 га с.-г. угідь, у той час як 9,9% підприємств використовували понад 4500 га угідь. Ступінь розораності істотно не відрізнявся в підприємствах з різним розміром землекористування, при цьому найвищим він був у підприємствах з площею 3001–4500 га угідь (98,4%), а найнижчим – у підприємствах з площею 1001–1500 га (96,5%). Показники землезабезпеченості загалом мали висхідну тенденцію, але суттєво коливалися за групами. Вирівнювання динамічного ряду за рівнянням прямої лінії показало, що площа с.-г. угідь з розрахунку на 1 працівника збільшувалася в середньому на 0,08 га, а за рівнянням параболи другого порядку – на 3,0 га, проте з кожним разом цей приріст уповільнювався зі швидкістю 0,33 га. У групі підприємств з площею понад 4500 га с.-г. угідь у середньому витрачали 7048 грн/га, у тому числі 6626 грн/га – поточні витрати, що на 35,2% і 35,9% відповідно більше, ніж у підприємствах із найменшим розміром угідь.

Таблиця 1

Вплив площі с.-г. угідь на матеріально-речовий складник інтенсифікації використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2014 р.

Показники	Групи підприємств за площею с.-г. угідь, га								У середньому
	до 500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-2500	2501-3000	3001-4500	понад 4500	
Кількість підприємств	82	88	81	61	45	41	57	50	505
Ступінь розораності, %	98,3	96,9	96,5	97,1	97,0	96,2	98,4	97,0	97,2
Припадає на одного працівника, га: с.-г. угідь	51,0	55,4	54,3	61,4	44,1	65,4	51,5	52,5	53,5
ріллі	50,1	53,7	52,4	59,6	42,8	62,9	50,6	50,9	52,0
Припадає на 1 га с.-г. угідь: виробничих витрат, грн	5214	5443	5202	6048	5466	5743	6405	7048	6246
поточних витрат, грн	4877	5084	4823	5628	5212	5347	5979	6626	5852
Припадає на 1 га ріллі в рослинництві, грн:									
виробничих витрат	4247	5220	5129	5767	4700	5286	5465	5858	5469
поточних витрат	3999	4864	4746	5347	4465	4904	5058	5474	5095
витрат на мінеральні добрива	526	713	606	701	537	788	849	897	779
Виробничі витрати на 1 га посіву, грн:									
зернових	3939	4844	4454	4958	4615	5013	5015	5494	5025
соняшнику	4890	5700	6201	5792	5051	7196	5835	5835	5893
картоплі	-	12220	4000	-	-	-	18250	30367	15329
цукрових буряків	14338	16161	10514	11152	10310	9458	12321	15833	13030

Джерело: авторські розрахунки на основі даних форми 50 с.-г.

Таким чином, більші за розміром угідь підприємства вкладають у земельні ресурси на третину більше коштів, ніж малі. Такий же висновок можна зробити й на підставі аналізу витрат у рослинництві з розрахунку на 1 га ріллі, зокрема в останній групі підприємств виробничі витрати були на 37,9% більші, поточні витрати – на 36,9%, а витрати на мінеральні добрива – на 70,5% більші, ніж у першій групі. Отже, великі підприємства значно більше вкладають коштів в агрохімічний напрям інтенсифікації використання земельних ресурсів, ніж малі, що, зокрема, підтверджує зростання частки витрат на мінеральні добрива в структурі виробничих витрат із 12,4% у першій групі до 15,3% в останній групі. Для визначення тенденції зміни виробничих витрат на 1 га с.-г. угідь залежно від площі угідь за згрупованими даними було проведено аналітичне вирівнювання показника витрат за рівнянням прямої лінії. При цьому рівняння прямої лінії, що характеризує тенденцію виробничих витрат, має такий вигляд:

$$y = 22249x + 4819,9.$$

Це значить, що вирівняні виробничі витрати становлять 4820 грн/га, а їх зростання за групами дорівнювало 222,5 грн/га. Щільність зв'язку між фактичними та вирівняними даними висока – коефіцієнт кореляції становить 0,843, а коефіцієнт детермінації дорівнює 0,711.

Аналізуючи динаміку виробничих витрат у рослинництві на 1 га ріллі, слід зазначити, що зі збільшенням площі с.-г. угідь вони зростали в середньому на 257 грн/га, проте це зростання уповільнювалося зі швидкістю 12,9 грн/га. Виробничі витрати в розрізі

культур також мали тенденцію до підвищення, однак за деякими з них спостерігалися певні коливання. Найбільш чіткий тренд до зростання спостерігався за вирощування зернових, а найменш чітко тенденція до підвищення витрат проявлялася під час вирощування цукрових буряків. Така динаміка витрат наклала свій відбиток на динаміку врожайності досліджуваних культур залежно від площі с.-г. угідь (табл. 2). Так, наприклад, урожайність зернових підвищувалася в середньому на 2,5 ц/га й попри те, що темпи підвищення уповільнювалися в середньому на 0,13 ц/га, в останній групі було досягнуто врожайності на рівні 50 ц/га, що на 33,3% більше, ніж у першій групі підприємств. Урожайність соняшника підвищувалася в середньому на 3,9 ц/га, однак з кожним разом темп підвищення уповільнювався в середньому на 0,44 ц/га, у результаті чого в останній групі вона виявилася навіть дещо нижчою, ніж у першій, а найвищої врожайності соняшника (32,7 ц/га) було досягнуто в групі підприємств з площею 1501–2000 га с.-г. угідь. Як й у випадку виробничих витрат, за вирощування цукрових буряків, на відміну від зернових і соняшника, не спостерігалася чіткої тенденції в підвищенні їх урожайності. Однак, якщо аналізувати виробництво цукрових буряків на 100 га ріллі, то тут у цілому окреслюється тенденція до підвищення, при цьому найбільше було їх вироблено (1033,0 ц/100 га ріллі) в групі сільгосп-підприємств з площею 3001–4000 га с.-г. угідь.

На відміну від інших показників галузі тваринництва, найбільше свинини на 100 га ріллі (58,9 ц) виробляли підприємства з найменшою площею угідь, що, напевно, пов'язано з галузевою структурою виробництва.

Таблиця 2

Вплив площі с.-г. угідь на результативний складник інтенсифікації використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2014 р.

Показники	Групи підприємств за площею с.-г. угідь, га								У середньому
	до 500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-2500	2501-3000	3001-4500	понад 4501	
Урожайність, ц/га:									
зерна	37,5	41,9	41,7	46,8	45,7	44,8	46,4	50,0	46,3
соняшнику	26,3	28,6	30,5	32,7	28,4	32,6	28,5	25,7	28,2
цукрових буряків	511,3	377,6	386,3	415,8	448,7	405,9	459,9	414,9	427,9
картоплі	-	72,9	16,0	-	-	-	100,0	166,3	86,7
Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц:									
приросту ж. м. ВРХ	1,7	3,1	2,6	3,5	10,5	6,3	9,2	14,9	9,3
молока	60,9	39,6	53,2	57,6	186,3	144,5	200,6	313,3	194,7
вовни	-	0,02	-	-	0,01	-	-	0,03	0,01
Вироблено на 100 га ріллі, ц:									
зерна	2196,7	2402,5	2521,8	2712,5	2492,0	2549,6	2443,1	2407,7	2470,6
цукрових буряків	399,5	435,1	198,5	574,7	581,7	776,0	1033,0	613,7	650,2
свинини	58,9	1,3	2,1	5,8	2,5	1,6	7,8	2,4	4,9
Вироблено на 100 га посіву зернових, ц:									
яєць, тис. шт.	-	-	0,05	-	0,01	-	-	-	0,01
приросту ж. м. птиці	-	0,36	0,02	-	0,02	-	0,02	0,02	0,04

Джерело: авторські розрахунки на основі даних форми 50 с.-г.

Як показали результати аналітичного вирівнювання за рівнянням прямої лінії, виробництво приросту ж. м. ВРХ на 100 га с.-г. угідь у розрізі сформованих груп підприємств зростало в середньому на 1,7 ц ($R^2 = 0,775$), а обсяг виробництва молока з розрахунку на ту ж площу підвищувався в середньому на 35,4 ц

($R^2 = 0,798$). Отже, нарощування рівня концентрації с.-г. угідь тісно корелювало з підвищенням урожайності та показниками виробництва продукції тваринництва на відповідні угіддя, тобто справляло позитивний вплив на результативний складник інтенсифікації використання земельних ресурсів у с.-г. підприємствах.

Подібний висновок можна зробити й на основі аналізу впливу рівня концентрації с.-г. угідь на основні показники економічної ефективності інтенсифікації використання земельних ресурсів (табл. 3).

Як й у випадку дослідження впливу виробничих витрат, зі збільшенням площі с.-г. угідь у користуванні підприємств, спостерігалася зростання обсягу вироб-

ництва валової, товарної та чистої продукції й прибутку на 100 га с.-г. угідь за одночасного зниження коефіцієнтів окупності виробничих витрат. Але, на відміну від попереднього групування за розміром виробничих витрат, у цьому випадку міжгрупові відмінності були значно меншими, а динаміка зростання була слабше виражена, особливо щодо прибутку та чистої продукції.

Таблиця 3

Вплив площі с.-г. угідь на економічну ефективність інтенсифікації використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2014 р.

Показники	Групи підприємств за площею с.-г. угідь, га								У середньому
	до 500	501-1000	1001-1500	1501-2000	2001-2500	2501-3000	3001-4500	понад 4501	
Одержано на 100 га с.-г. угідь, тис. грн: валової продукції в цінах 2010 р.	529,2	514,9	496,4	558,8	563,2	561,5	627,3	636,4	590,5
товарної продукції	668,3	668,1	690,6	807,0	665,8	728,6	772,3	883,0	783,8
чистої продукції	296,9	340,3	407,1	460,1	390,5	358,8	369,7	292,8	352,3
прибутку	129,8	167,4	209,5	265,1	197,9	179,8	167,5	86,3	155,6
Коефіцієнт окупності усіх виробничих витрат: валовою продукцією в цінах 2010 р.	1,015	0,946	0,954	0,924	1,030	0,978	0,979	0,903	0,945
товарною продукцією	1,282	1,227	1,328	1,334	1,218	1,269	1,206	1,253	1,255
чистою продукцією	0,570	0,625	0,782	0,761	0,714	0,625	0,577	0,415	0,564
прибутком	0,249	0,308	0,403	0,438	0,362	0,313	0,262	0,122	0,249
Одержано на 100 га ріллі у рослинництві, тис. грн: валової продукції в цінах 2010 р.	445,8	504,5	485,7	541,6	483,0	531,7	532,4	532,6	520,8
товарної продукції	526,5	649,5	682,7	775,2	577,2	674,4	677,4	737,7	693,4
чистої продукції	310,5	340,8	413,8	461,4	370,6	354,4	352,5	248,4	332,4
прибутку	159,8	172,0	218,2	273,1	199,4	181,3	173,0	68,2	153,1
Коефіцієнт окупності виробничих витрат у рослинництві: валовою продукцією в цінах 2010 р.	1,050	0,967	0,947	0,939	1,028	1,006	0,974	0,909	0,952
товарною продукцією	1,240	1,244	1,331	1,344	1,228	1,276	1,239	1,259	1,268
чистою продукцією	0,731	0,653	0,807	0,800	0,789	0,670	0,645	0,424	0,608
прибутком	0,376	0,329	0,425	0,474	0,424	0,343	0,317	0,116	0,280
Коефіцієнт окупності поточних витрат у рослинництві: валовою продукцією в цінах 2010 р.	1,115	1,037	1,023	1,013	1,082	1,084	1,052	0,973	1,022
товарною продукцією	1,317	1,335	1,438	1,450	1,293	1,375	1,339	1,348	1,361
чистою продукцією	0,776	0,701	0,872	0,863	0,830	0,723	0,697	0,454	0,652
прибутком	0,400	0,354	0,460	0,511	0,447	0,370	0,342	0,125	0,301
Рівень рентабельності с.-г. виробництва, %	24,1	33,4	43,5	48,9	42,3	32,8	27,7	10,8	24,8
у т.ч.: рослинництва	43,6	36,0	47,0	54,5	52,8	36,8	34,3	10,2	28,3

Джерело: авторські розрахунки на основі даних форми 50 с.-г.

Аналітичне вирівнювання за прямолінійним трендом показало, що валова продукція зростала в середньому на 23,8 тис. грн/100 га с.-г. угідь ($R^2 = 0,537$), а товарна продукція – на 18,0 тис. грн/100 га с.-г. угідь ($R^2 = 0,782$), у результаті чого показники останньої групи перевищували на 20,3% і 32,1% відповідно аналогічні показники першої групи. Однак коефіцієнти окупності всіх виробничих витрат валовою й товарною продукцією в останній групі були на 11,0% та 2,3% відповідно нижчими, ніж у першій. На відміну від валової й товарної продукції, у динаміці чистої продукції хоч і спостерігалася тенденція до підвищення в середньому на 90,6 тис. грн/100 га с.-г. угідь, проте через уповільнення цього зростання на 10,2 тис. грн показники останньої групи виявилися навіть дещо нижчими, ніж у першій групі (рис. 1).

Зі збільшенням площі с.-г. угідь маса прибутку на 100 га с.-г. угідь зростала в середньому на 82,1 тис. грн, але це зростання від групи до групи уповільнювалося

в середньому на 9,7 тис. грн/100 га с.-г. угідь, що зумовило навіть нижчий показник останньої групи, ніж першої, а найвищим прибуток виявився в групі підприємств з площею 1501–2000 га с.-г. угідь (265,1 тис. грн/100 га), що забезпечило найвищий коефіцієнт окупності виробничих витрат 0,438. Виробництво валової, товарної, чистої продукції та прибутку в галузі рослинництва на 100 га ріллі фактично повторювало загальногалузеві тенденції описані вище. Цікаво, що середній коефіцієнт окупності виробничих витрат у рослинництві валовою продукцією виявився найвищим у першій групі (1,050), товарною продукцією – у шостій групі (1,276), чистою продукцією – у третій групі (0,807), а прибутком – у четвертій групі підприємств (0,474). Така ж ситуація характерна й для динаміки коефіцієнтів окупності поточних витрат у рослинництві, тобто загалом, окреслюється таке становище, в якому за кожним із розглянутих критеріїв, оптимальна з позиції їх максимізації площа с.-г. угідь

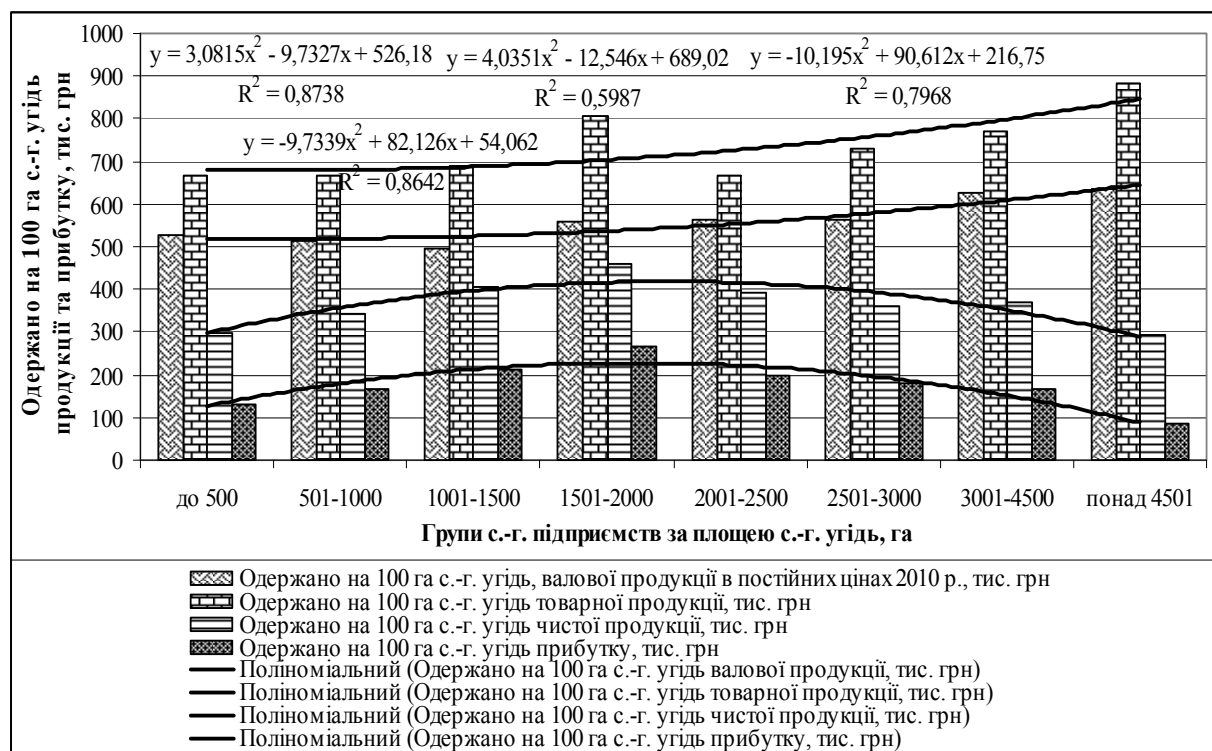

Рис. 1. Економічна ефективність використання земельних ресурсів залежно від площі с.-г. угідь у сільськогосподарських підприємствах Харківської області, 2014 р.

Джерело: побудована автором на основі даних табл. 3.

була принципово різною. Найвищого середнього рівня рентабельності (48,9%), у тому числі в рослинництві (54,5%) досягнули сільгосппідприємства з розміром 1501–2000 га с.-г. угідь.

Висновки. Виявлено позитивний вплив рівня концентрації с.-г. угідь на матеріально-речовий і результативний складники й на економічну ефективність інтенсифікації використання земельних ресурсів у сільгосппідприємствах. З'ясовано, що більші за розміром угідь підприємства вкладають у земельні ресурси, передусім в агрохімічний напрям інтенсифікації, на третину більше коштів, ніж малі, що позитивно впливає на врожайність основних культур. Нарощування рівня концентрації с.-г. угідь тісно корелювало з підвищенням урожайності та показниками виробництва продукції тваринництва на відповідні угіддя, тобто справляло позитивний вплив на результативний складник, а в кінцевому підсумку й на основні показники економічної ефективності інтенсифікації використання земельних ресурсів у с.-г. підприємствах. Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні оптимальних розмірів с.-г. угідь у сільгосппідприємствах різних напрямів спеціалізації.

Список використаних джерел

1. Кондратюк Н. В. Концентрація як чинник формування ефективності виробництва соняшнику / Н. В. Кондратюк // Вісник ХНАУ. Сер. : «Екон. науки». – 2014. – № 6. – С. 243–250.
2. Кучер А. В. Концентрація виробництва в контексті підвищення конкурентоспроможності підпри-

ємств на ринку зерна / А. В. Кучер // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3. – С. 88–94.

3. Василенко Л. Ю. Формування спеціалізованих молочнотоварних підприємств оптимальних розмірів / Л. Ю. Василенко, А. В. Кучер // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 41–49.

4. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9.

5. Андрійчук В. Г. Виклики агробізнесу : пошук відповіді / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2015. – № 5. – С. 12–22.

6. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 13–20.

7. Методичні рекомендації щодо формування спеціалізованих сільськогосподарських підприємств з виробництва продукції тваринництва та обґрунтування раціональних розмірів ферм і комплексів / за ред. В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2007. – 65 с.

8. Калинин Н. В. Экономическое обоснование минимальных по размерам сельскохозяйственных предприятий : моногр. / Н. В. Калинин, М. Б. Калинин. – К. : ННЦ «ИАЭ», 2009. – 266 с.

9. Тихенко Р. В. Оцінка оптимізації розмірів землекористування новостворених агроформувань [Електронний ресурс] / Р. В. Тихенко // Вісник ХНАУ. Сер. : «Екон. науки». – 2010. – № 6. – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.